

УДК 340.12(477)

Л.В. ЛЕОНТЬЄВА, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний автомобільно-
дорожній університет

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЖІНОК ТА ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ЇХ ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: гарантії, соціальні права, мате-
ринство, медична допомога, охорона здоров'я

У ст.3 Конституції України проголошується: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою цінністю. Права і свободи людини та їх *гарантії* визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Тому основні права й свободи не тільки визнаються державою, але й захищаються як необхідна умова її існування. «Забезпечення прав і свобод людини – це створення умов для здійснення прав і свобод людини. Воно включає такі три елементи державної діяльності: сприяння для здійснення прав і свобод людини...; охорона прав і свобод людини...; захист прав і свобод людини (відновлення порушення правомірного стану. Притягнення порушників до кримінальної відповідальності)» [2, с.45].

Оскільки така діяльність визнана обов'язком держави, то суб'єктом, який уповноважений вимагати його здійснення, є кожна людина. Отже, людина на рівні основ конституційного ладу стає суб'єктом загальних правовідносин, оскільки набуває права на захист.

У юридичній літературі проблема соціальних прав жінок та їх гарантування не обділена увагою. Дане питання розглядається у працях Т.М. Мельник [3], К.Б. Левченко [4], А.С. Олійник[5], О.М. Рудневої [6]. При розгляді цієї проблеми науковці висловили чимало важливих і слушних думок: по-перше,

розглядають гарантії як елемент правової системи; по-друге пов'язують їх з іншими поняттями, такими як: міра охорони, міра правового захисту, юридична відповідальність; по-третє, вивчають як самостійну категорію, яка має свої риси, об'єкт діяльності, а також систему, структуру та методи реалізації.

Стосовно соціальних прав жінок слід зазначити, що загалом розуміння соціальних прав у Конституції України пов'язане з концепцією соціальної держави. Наприклад, М.Г. Кобець визначає соціальне право через систему правових норм, за допомогою яких здійснюється правове регулювання соціального захисту людей та гарантування їх прав [7, с.88].

Більш детально соціальне право розглядає відомий учений Х.Ф. Цахер. На його думку, це право: 1) служить забезпеченню людської гідності кожного не лише перед загрозою інституціонально-бюрократичного вторгнення, але й у повсякденній боротьбі за гідні умови життя; 2) повинно бути гарантом рівності громадян у державі, а забезпечення рівності неможливе без ідеї благоденства; 3) у правовому аспекті означає задоволення потреб і розвиток здібностей кожної людини за умови, що цей вільний розвиток індивіда буде гармонійно поєднуватися зі свободою інших осіб [8, с.39].

Згідно з Конституцією України (розділ II), установлені основні соціальні права, які є певними можливостями людини користуватися соціальними благами у сфері матеріального виробництва, трудової діяльності, освіти, здоров'я, відпочинку, а держава повинна виступати гарантом в захисті всіх вище названих благ.

На нашу думку, до соціальних прав жінок які потребують гарантування та захисту з боку держави, потрібно віднести права жінок, пов'язані з материнством та право на медичну допомогу і охорону здоров'я, дослідження яких і є метою статті.

Суттєвою проблемою, яка виникає у зв'язку з реалізацією жінкою її біологічної функції *материнства*, є забезпечення жінці-матері гарантій від звільнення з роботи або

на працевлаштування на підставі вагітності або відпустки через вагітність і пологи. Правові норми стосовно цієї проблеми включені до нового Кримінального Кодексу України. Отже, посадова особа, що не дотримується вимог закону, може бути притягнута до кримінальної відповідальності згідно зі ст.133 «Порушення законодавства про працю» та ст.134 «Відмова в прийомі на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей». Крім того, законодавством України, зокрема Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (р.2, гл.1, ст.ст.10-14), передбачена допомога жінкам під час вагітності й у післяпологовий період, а також допомога на дітей одиноким матерям (р.2, гл.8, ст.ст.58-62). Згідно ст.179 Кодексу Законів про Працю «Відпустка по вагітності і пологах і догляду за дитиною» жінка має право на відпустку тривалістю 140 календарних днів зі збереженням повного обсягу заробітної плати [8]. В Україні передбачена ціла низка різноманітних виплат, спрямованих на матеріальну підтримку матері та дитини, проте реальні суми цих цільових дотацій настільки мізерні, що в будь-якому випадку не можуть забезпечити навіть мінімального прожиткового мінімуму для певної сім'ї.

В Україні категорії жінок, які мають право на допомогу по вагітності та пологах, зазначені в Законі України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». До них належать не тільки працюючі жінки на підприємствах усіх форм власності й господарювання, але й жінки, звільнені з роботи у зв'язку з ліквідацією підприємства, організації, жінки, зареєстровані в службі зайнятості як безробітні не менше 10 місяців; жінки, які займаються підприємницькою діяльністю, в умовах виплати страхових внесків у Фонд соціального страхування тощо.

Післяпологова відпустка надається як для відновлення сил і здоров'я матері, так і для догляду за неповнолітньою дитиною. Тому така відпустка надається не тільки жінці, яка народила дитину, але й жінці, яка усиновила

новонароджену дитину. Відпустка в такому разі надається протягом 56 календарних днів з дня народження дитини. Жінкам, які закінчили навчальні заклади різного рівня акредитації, аспірантуру або професійно-технічне училище й направляються на роботу в установленому порядку, у період вагітності й народження дитини грошові виплати надаються з дня визначення появи на роботі.

У житті трапляються такі випадки, коли вагітну жінку звільняють без причини з роботи (а звільнення вагітних жінок законодавством не дозволене, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи чи організації з обов'язковим працевлаштуванням), і поки вона доводить свої права в суді, настає час відпустки по вагітності й пологах. Якщо звільнення визнано неправильним і працівниця знову йде на попереднє місце роботи, то допомога за час відпустки по вагітності й пологах видається з дня прийняття рішення про прийом на роботу.

Право на відпустку по догляду за дитиною мають усі працюючі жінки після відпустки по вагітності й пологах, незважаючи на трудовий стаж. Таке саме право мають жінки, які навчаються без відриву від виробництва, жінки, які звільнилися з підприємства у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи, організації, жінки, які зареєстровані в державній службі зайнятості як безробітні, жінки, які є військовослужбовцями та працівниками органів внутрішніх справ і яких звільнили зі служби у зв'язку з вагітністю та пологами.

Нерідко виникає питання, чи можуть матері використовувати відпустку по догляду за дитиною неповністю, тобто вийти на роботу до виповнення дитині трирічного віку або використати відпустку не всю одразу. Законодавством передбачено, що відпустка може бути надана за бажанням матері повністю або частково, а також вона може бути розбита на частини.

За бажанням жінки у період догляду за дитиною можуть працювати на умовах неповного робочого дня або вдома. При цьому за ними зберігається право на отримання гро-

шової допомоги по догляду за дитиною. Це право поширюється й на жінок, які не працюють. Але розмір їх грошової допомоги й умови його призначення – інші. Грошова допомога по догляду за дитиною непрацюючим жінкам призначається й виплачується органами соціального захисту.

Право на медичну допомогу, на охорону здоров'я закріплені в Конституції та інших законодавчих актах держави, забезпечуються відповідними матеріальними й організаційними засобами. Контроль за здійсненням конституційних положень і захист саме цих конституційних положень і зазначених соціальних прав входить до компетенції державних органів всіх рівнів. Здоров'я населення в цілому, його жіночої та чоловічої частин, кожної людини як члена суспільства має визначальне значення для існування й розвитку держави. Але й держава не може не бачити й не аналізувати гендерну різницю в стані здоров'я населення, зміст охорони здоров'я і відповідно кількість і якість медичної допомоги. Держава не може не аналізувати причин і не вживати заходів щодо подолання близько 10–12-річної різниці в життєвому віці жінки та чоловіка, не вживати заходів, вивчаючи особливості перебігу різноманітних хвороб у жінок, їх дітородну спроможність та ін.

В Україні прийняті Основи законодавства про охорону здоров'я, закони «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про донорство крові та її компоненти», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про психіатричну допомогу», підзаконні нормативно-правові акти з питань надання медичної допомоги та визначення її нормативів; установлення платних медичних послуг; медичного обслуговування окремих категорій громадян України й іноземців; проведення спеціальних лікувально-профілактичних заходів щодо соціально небезпечних хвороб (СНІД, наркоманія тощо), медичного та наркологічного огляду; репро-

дуктивної діяльності, корекції (зміни) статі; проведення медичної експертизи; проведення медико-біологічних експериментів за участю людини. Усі акти потребують удосконалення щодо врахування в них гендерного аспекту.

Першочерговими заходами урядової політики в сфері гарантування соціальних прав жінок повинні стати: санітарно-освітня робота з питань здорового способу життя, планування сім'ї, репродуктивного здоров'я, безпечного материнства, ранньої діагностики онкологічної патології; здійснення заходів щодо підвищення свідомості жінок у напрямку збереження стану здоров'я (регулярність і частота візитів до лікаря, необхідність раннього першочергового візиту до лікаря тощо); удосконалення роботи центрів і кабінетів планування сім'ї та дитячої й підліткової гінекології, медико-генетичної служби; профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом; розширення мережі з питань репродуктивного здоров'я (збільшення кількості центрів планування сім'ї, безпечного материнства, медико-генетичного консультування тощо) та поліпшення їх забезпечення сучасним обладнанням.

Урядова політика в сфері гарантування соціальних прав жінок повинна бути спрямована на поліпшення здоров'я матерів і зменшення дитячої смертності та здійснюватися шляхом проведення комплексу цілеспрямованих заходів, які дозволять забезпечити максимально можливий рівень медичної допомоги за існуючого рівня правових, фінансових, матеріально-технічних і кадрових ресурсів.

Роблячи висновок, треба зазначити, що, забезпечення та гарантування найважливіших соціальних прав жінок в Україні, в реаліях сьогодення, не можливе без створення ефективної системи державного управління, серцевиною якої є законодавча діяльність Верховної Ради України та виконавчорозпорядча діяльність органів виконавчої влади. Гарантії які стоять на захисті жінки в Україні, повинні бути реальними, а не потенціальними. Держава зобов'язана рішуче за-

суджувати порушення законодавства стосовно охорони здоров'я та материнства, а також повинні бути прийняті нові, більш ефективні закони для ефективнішого захисту жінок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Рабинович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / П. М. Рабинович. – Харків : Вид-во «Право», 1997. – 154 с.
3. Мельник Т. М. Гендерна експертиза українського суспільства: сутність, необхідність та методологічні основи / Т. М. Мельник. – К. : Вид-во «Логос», 2001. – 46 с.

4. Левченко К. Б. Права жінок: зміст, стан, та перспективи розвитку : монографія / К. Б. Левченко. – Х. : Вид-во НУВС, 2001. – 348 с.

5. Олійник А. С. Конституційне законодавство: гендерна експертиза / А. С. Олійник. – К. : Вид-во Логос, 2001. – 77 с.

6. Руднева О. М. Гендерна політика в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Руднева О. М. – Х., 2002. – 178 с.

7. Кобець Н. Г. Социальное право: понятие, предмет, функции, система и принципы / Н. Г. Кобець // Юридический вестник. – 1997. – № 3. – С. 25-28.

8. Котюк І. І. Кримінальне, кримінально-виконавче право України: Гендерна експертиза / І. І. Котюк, О. М. Костенко. – К. : Вид-во «Логос», 2004. – 43 с.

Леонт'єва Л. В. Соціальні права жінок та юридичні гарантії їх захисту в Україні / Л. В. Леонт'єва // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 572–575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10llvzv.pdf>

Розглянуто колізійні питання, пов'язані з правами жінок на материнство, медичну допомогу та охорону здоров'я, а також гарантії їх захисту в Україні. Аналізується чинне законодавство, що регулює ці питання та внесені пропозиції.

Леонт'єва Л.В. Социальные права женщин и юридические гарантии их защиты в Украине

Рассмотрены коллизионные вопросы, связанные с правами женщин на материнство, медицинскую помощь и охрану здоровья, а также гарантии их защиты в Украине. Проанализировано действующее законодательство, которое регулирует эти вопросы и внесено предложения.

Leont'eva L.V. Social of the Right of Women and Legal Guarantees of Their Protection in Ukraine

The collision problems of women's right for maternity medical help and health care as well as to the guarantees of this protection in Ukraine is awaked. The law currently in force that regulates these issues has been analyzed and some proposals have been suggested.